

İsrail-Filistin Meselesi ve Son Gazze Çatışmalarının Değerlendirmesi

Dr. Ayhan CANKUT

İsrail-Filistin Çatışmalarının Tarihî Arka Planı

Devletler arasında yaşanan anlaşmazlık ve çatışmaların sebepleri tarihî bir altyapıya sahiptir. Hiçbiri dünden bugüne gelişmez. Devletler arası çıkar çatışmaları ve kurulan dengeler de aynı şekildedir. Bu sebeple güncel olayları doğru anlamak ve bir değerlendirme yapmak için tarihî arka planı hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir. Bu düşünceden hareketle İsrail'in Gazze saldırıları hakkında değerlendirmelerin doğru anlaşılabilmesi için öncelikle meselenin tarihsel gelişimine değinmemiz uygun olacaktır.

İsrail Devleti'nin kurulduğu 1948 yılından itibaren yurtlarını terk etmek zorunda kalan binlerce Filistinli, çevredeki Arap ülkelerine sığınmıştır. Filistinli göçmenler sığındıkları Arap devletlerinin topraklarında örgütlenerek İsrail'e saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Bu durum giderek Orta Doğu'da bir Arap-İsrail sorununu ortaya çıkarmış, 1948, 1956 ve 1967 yıllarında Arap-İsrail Savaşı'na

dönüşmüştür. "Altı Gün Savaşı" olarak adlandırılan 1967 Arap-İsrail Savaşı, 5 Haziran günü sabah saatlerinde İsrail'in Mısır hava üslerine yaptığı ani hava saldırısıyla başlamış, 10 Haziran'da sona ermiştir.¹ İsrail ile Arap komşuları Mısır, Ürdün ve Suriye arasında yaşanan 6 gün süreli savaş, İsrail'in galibiyeti ile sonuçlanmıştır. İsrail, Mısır'dan Sina Yarımadası'nı, Suriye'den Golan Tepelerini ve Filistin'in Gazze Şeridi ile Batı Şeria topraklarını ele geçirerek topraklarını dört misli büyütüştür.² Savaş sonunda İngiliz Manda Yönetimi dönemindeki Filistin topraklarının tamamı İsrail'in eline geçmiştir.

Mısır ve Suriye'nin 6 Ekim 1973'te, İsrail'e karşı başlattığı ve Yahudilerin en kutsal günü Yom Kippur'a (Kefaret Günü) denk gelmesi nedeniyle Yom Kippur Savaşı olarak adlandırılan savaş, İsrail ile Arap ülkeleri arasında cereyan eden son muharebe olmuştur. Savaş sonunda her iki taraf da büyük kayıplar vermiş, Mısır ve Suriye amaçlarına ulaşamamıştır.³

Mısır, İsrail ile diplomatik ilişki kurma sürecine

girmiştir. Bu tarihten sonra Filistin meselesi bir taraftan diplomatik mücadeleye dönüşmeye başlamış bir taraftan da meselenin Filistinli aktörlere devredilmesi sürecini başlatmıştır. Bu süreçte 1964 yılında Arap devletleri himayesinde kurulmuş olan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) de 1967 sonrasında müstakil olarak Filistin hareketini üstlenen yeni bir örgütlenmeye gitmiştir. FKÖ, 1974 yılında Arap Birliği tarafından Filistin halkının yegâne meşru temsilcisi olarak kabul edilmiş ve aynı yıl içerisinde BM tarafından da tanınarak gözlemci statüsü kazanmıştır.⁴

İsrail'in işgalleri karşısında Filistin toplumu, çoğunluğu işgalci güçlere karşı sivil itaatsizlik olarak başlayan İntifada (ayaklanma) eylemlerine başlamıştır. 1987 ve 1993 yılları arasında sivil itaatsizlik şeklinde başlayan Birinci İntifada eylemleri, İsrail'in silahlı müdahaleleri üzerine çatışmalara dönüşmüştür. Bu esnada Yasir Arafat öncülüğündeki FKÖ'nün yasama kolu olan Filistin Ulusal Konseyi tarafından Cezayir'de, (diasporada) 15 Kasım 1988 tarihinde Filistin Devleti ilan edilmiştir. İlan edilen Filistin Devleti, İngiliz manda dönemindeki Filistin topraklarının tamamında değil, başkenti Doğu Kudüs olan Batı Şeria ve Gazze topraklarını kapsamakta ve ilgili Birleşmiş Milletler (BM) kararlarını, dolayısıyla İsrail'in yaşam hakkını tanımaktaydı. Ancak İntifada sürecinde ortaya çıkan İslami bir direniş örgütü olan Hamas, 1967 sınırlarını esas alarak ilan edilen bu devlete karşı çıkmıştır.⁶ FKÖ ile Hamas arasındaki anlaşmazlık konusuna aşağıda kısaca değineceğiz.

1990'lı yıllarda başlayan barış sürecinde, 1991 yılındaki Madrid görüşmelerinden sonra başlayan müzakereler neticesinde gerçekleşen 1993 yılındaki "İlkeler Bildirgesi" ya da Oslo Anlaşması ile FKÖ ile İsrail birbirlerini tanımıştır. Bu barış süre-

cinde Yasir Arafat liderliğindeki FKÖ'nün Filistin'e dönüşü gerçekleşmiştir. Anlaşmaya göre 5 senelik bir geçiş süreci ve nihai görüşmeler öngörülmüş, Filistinlilerin yoğun yaşadıkları yerlerde bir Filistin idaresinin kurulmasına olanak sağlanması karşılığında FKÖ, sınırları belirsiz bir İsrail'in yaşama hakkını tanımıştır. Gazze'nin bir bölümü ile Eriha'da ve Batı Şeria'daki Filistinlilerin yoğun olduğu kentlerde İsrail'in kontrolünün yeni kurulan Filistin Yönetimi'ne bırakılması kararlaştırılmıştır. Bu süreçte Batı Şeria A, B, C bölgeleri olarak taksim edilmiştir. Batı Şeria'nın en büyük bölgesi olan C bölgesi hem idari hem de askerî açıdan İsrail yönetimine bırakılmıştır. Bu görüşmelerde Kudüs'ün statüsü ise ele alınmamış, nihai çözüm görüşmelerine bırakılmıştır. Batı Şeria'daki Filistin şehirleri arasındaki bölgesel kopukluk ve bunun gündelik ekonomik ve sosyal hayata olumsuz etkileri sürerken, günden güne sayıları artan yerleşimci nüfus (İsraili yerleşimciler) ile de demografik yapı Filistinliler aleyhine bozulmaktadır.⁷

Yukarıda birincisinden bahsettiğimiz intifada konusuna kısaca değinmekte fayda vardır. Kelime anlamı olarak silkinmek, ayağa kalkmak, başkaldırmak anlamına gelen İntifada, Filistinlilerin İsrail işgaline karşı başlattıkları direnişin adı hâline gelmiştir. İsrail Devleti'nin en küçük sivil eyleme ve hak aramaya karşı silahlı şiddete başvurduğu baskıcı bir ortamda hayatta kalmaya gayret eden her türlü yoksunluk içerisindeki Filistin halkı, deyim yerindeyse bıçak kemiğe dayandığı dönemlerde toplu direniş hareketi sergilemişlerdir. İkinci İntifada veya El Aksa İntifadası ise Eylül 2000'den 2005 yılına kadar devam etmiş, çatışmalar Şubat 2005 yılında Ariel Şaron ve Mahmud Abbas'ın katıldığı Sharm ek-Sheikh Zirvesi ile sona ermiştir.⁸ Filistin tarafından 3000 ve İsrail tarafından 1000 kişinin hayatını kaybettiği ikinci İntifada'nın ar-

dından İsrail, Filistin halkına karşı sergilediği saldırgan tutumunu devam ettirerek, işgalini meşru göstermek maksadıyla çatışmalara zemin hazırlamaktadır.⁹

Filistinlilerin Kendi İçlerindeki Bölünme

1940'lı yıllarda Müslüman Kardeşler hareketinin bir dayanağı olan Hamas, 1987 yılında başlayan I. İntifada halk ayaklanmasında İslami Direniş Hareketi-Hamas olarak Filistin direnişinde etkin rol almaya başlamıştır. Başlangıçta El-Fetih ile Hamas arasında görüş ayrılığı yaşanmazken, gerçekleştirilen barış görüşmeleri neticesinde görüş farklılıkları belirgin hâle gelmiştir. El-Fetih'in barış görüşmelerini sürdürebilmek maksadıyla verdiği tüm tavizlere rağmen, İsrail tarafından her seferinde anlaşmaların ihlal edilmesi ve Filistinlilere karşı şiddete başvurulması, El-Fetih'e karşı tepkilere neden olmuştur. Diğer taraftan El-Fetih içinde anlaşmazlıklar, yozlaşmalar ve karar alma mekanizmasında yozlaşmalar mevcuttu. Bütün olumsuzluklara rağmen Filistin halkının Arafat'a duyduğu güven nedeniyle halkın desteğini almaya devam edebilmiştir. Arafat'ın 2004 yılında vefatı sonrasında El-Fetih'in bu güveni sürdürebilecek bir lider ortaya koyamaması seçmenlerinin büyük bir kısmını Hamas'a yöneltmiştir. Batılı devletlerin İsrail tarafında tutum sergilemesi, Filistin halkının büyük bir çoğunluğunun Batı'ya ve barış sürecine olan inancını yitirmesi, halkın Hamas'a yönelmesinin diğer bir sebebi olmuştur. 2006 yılında yapılan ulusal seçimleri Hamas'ın kazanmasının ardından İsrail ve Hamas'ı meşru görmeyen ABD, Hamas'ın muhatap alınamayacağı, terörist bir örgütle masaya oturulamayacağı belirtmiştir.¹⁰

Sonrasında FKÖ içerisindeki en etkin grup olan El-Fetih ile Hamas'ın giriştiği mücadele neticesinde 2007 yılında Gazze'de Hamas kontrolü ele geçirmiş ve bölgesel olarak Gazze ve Batı Şeria yönetimleri birbirinden fiilen ayrılmıştır. Bu gelişme neticesinde, ulusal birlikten yoksun bir Filistin liderliği durumu ortaya çıkmış ve bu iki hareket, Filistin mücadelesinin liderliği konusunda ayrı hareket etmeyi sürdürmüştür. Hâlihazırda İsrail ve pek çok Batı ülkesi tarafından Hamas'ın meşruiyeti kabul edilmezken, Ramallah merkezli Filistin Yönetimi, meşru bir çizgide görülmektedir. Gazze'deki Yahudi yerleşimlerinin 2005 yılında kaldırılması, Gazze Şeridi'ni topraksal bütünlük anlamında Batı Şeria'dan farklılaştırmış, Gazze'de abluka ve izole edilmenin yarattığı sorunlar öne çıkarken, Yahudi yerleşimler ve yerleşimciler Batı Şeria'daki Filistinlilerin kentler arası kopukluk ve yerleşimci şiddeti gibi sorunlara maruz kalmasına neden olmuştur. İsrail, Batı Şeria'yı, Yahudi yerleşimlerinin genişletilmesi yoluyla gelecekte-

ki İsrail Devleti'nin sınırlarının belirleneceği doğal bir yayılma alanı olarak görünürken, Gazze'yi, hava harekâtı ve füze savunma sistemleriyle kontrol altında tutulabilecek askerî bir hedef olarak değerlendirmektedir.¹¹

Giderek Derinleşen ve İnsanlık Suçuna Dönüşen İsrail Saldırıları

İsrail bir din devleti olup, Tevrat'a göre Arz-ı Mev'ud (Vadedilmiş Topraklar) olarak belirlenen bölgeyi ele geçirmek için gayret sarf etmektedir. İki devletli çözüm ise İsrail'in amacına aykındır. Sadece zaman kazanmak maksatlı ve Filistin'in destek almasını engellemeye yönelik ilişkiler geliştirmektedir. İsrail'in öncelikli hedefi Gazze'yi ele geçirmektir.

Gazze'de yönetimi Hamas'ın ele geçirmesi, bölgeyi İsrail'in giderek şiddetlenen saldırılarının hedefi hâline getirmiştir. Gazze Şeridi, İsrail saldırılarının neden olduğu kötü yaşam şartları, Tel Aviv yönetiminin gayrimeşru ablukası ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle dünyanın en büyük açık cezaevi hâline gelmiştir. Günümüze kadarki süreçte, İsrail'in Gazze'ye yönelik üç büyük saldırısı

olmuştur. En şiddetlisi ise İsrail'in "Koruyucu Hat Operasyonu" adını verdiği, 8 Temmuz 2014–26 Ağustos 2014 tarihleri arasında gerçekleşen saldırı olmuştur. Uluslararası raporların "en uzun ve en şiddetli" olarak tanımladığı saldırının sonuçları oldukça ağır olmuştur. Gazze Şeridi'ndeki sanayi tesisleri yıkılmış, binlerce kişi işini kaybetmiş ve bölgenin ekonomisi çökmüştür. Hamas'ı, İsrail kentlerine roket saldırısı düzenlemekle suçlayan İsrail ordusu, 2 milyonu aşkın nüfusuyla 360 km² dar bir alana sıkışmış Gazze Şeridi'ne yönelik hava saldırısı düzenlemiş, ardından 8 bin askerle kara operasyonu başlatmıştır. İsrail ordusu ile Filistinli gruplar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Arap İnsan Hakları Komitesi'nin verilerine göre İsrail, 51 gün süren saldırılar boyunca Filistinli ailelere yönelik 144 katliam yapmıştır. İsrail'in saldırılarında 551'i çocuk olmak üzere 2 bin 158 Filistinli şehit olmuş, 11 binden fazla kişi de yaralanmıştır. Gazze'de beklemediği bir direnişle karşılaşan İsrail tarafı da ağır kayıplar vermiş, çatışmalar ve atılan roketler nedeniyle 67'si asker, 73 İsraili hayatını kaybetmiş, 740'ı asker 2 bin 522 kişi yaralanmıştır.¹²

Hamas'ın İzzeddin el-Kassam Tugayları ile 7 Ekim 2023 sabahı saat 06.30'dan itibaren İsrail'in güneyindeki yerleşim yerlerine yönelik düzenlediği geniş çaplı saldırı akabinde İsrail'in görülmemiş sertlikte ve uluslararası savaş hukuk kurallarını yok sayarcasına düzenlediği karşı saldırıların bugüne kadar yaşananların en yıkıcısı olduğu müşahade edilmektedir.

İzzeddin el-Kassam Tugayları tarafından 7 Ekim 2023 tarihinde düzenlenen saldırılar, Aksa Tufanı Operasyonu olarak adlandırılmıştır. Hamas'ın silahlı kanadı olan İzzeddin el-Kassam Tugayları Komutanı Muhammed ed-Dayf, İsrail'e yönelik başlattıkları saldırıya ilişkin yüzünün görülmediği bir videoda Filistin halkının yeniden devrim yaptığını ve bir devlet kurma projesine geri döndüğünü ifade etmiş, "İsrail'in ihlallerine karşı bir çizgi çekme kararı aldık, İsrail'e karşı Aksa Tufanı Operasyonu'nu başlattık." açıklamasını yapmıştır. İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ise abluka altındaki Gazze Şeridi sakinlerine "bölgeyi terk etme" çağrısı yaparak, Hamas'ın bulunduğu tüm bölgeleri enkaza çevireceklerini söylemiştir. Ulusa sesleniş konuşmasında da "Ordu, Hamas'ın canını acıtmak için tüm gücünü kullanacak. Hamas'ın toplandığı, gizlendiği her yeri sakat bırakıp enkaza dönüştüreceğiz." ifadelerini kullanmıştır.¹³

İsrail, Hamas saldırısına karşılık öncelikle Gazze Şeridi'ne yönelik hava saldırısı düzenlemiş, ardından kara operasyonu başlatmıştır. İsrail'in saldırıları tam manasıyla soykırıma dönüşmüştür. Zira hedef gözetmeksizin; hastaneler, ibadethaneler, sivil yerleşim yerleri, sivil araç konvoyları vurulmaktadır. İsrail, Netanyahu'nun sözünü tutarcasına bölgeyi enkaza çevirmeye gayret etmektedir.

Çatışmaların bilançosu oldukça yüksektir. ABD ve AB İsrail'i destekleyen tutumlarına devam etmekte, BM nezdinde çatışmaların önlenmesi yönünde yapılan girişimler, ABD'nin vetosu nedeniyle başarısız olmaktadır.

Gazze'deki hükümet tarafından yapılan açıklamalara göre; İsrail saldırılarında 18 Kasım 2023 tarihi itibarıyla, en az 5 bini çocuk, 3 bin 300'ü kadın olmak üzere 12 bin 300 kişi hayatını kaybetmiştir. Enkaz altında ya da cesetleri sokaklarda olup henüz ulaşılamayan 4 binden fazlası kadın ve çocuk olmak üzere 6 bin kayıp bulunmaktadır.

İsrail tarafından yapılan açıklamalarda; 7 Ekim'den bu yana 51'i Gazze'deki çatışmalarda, 6'sı da Lübnan sınırında olmak üzere 372 İsrail askerinin öldürüldüğü, Kassam Tugaylarının elinde 239 İsraili esir bulunduğu, işgal altındaki Batı Şeria ve Kudüs'te de 7 Ekim'den bu yana İsrail güçleri ve

Yahudi yerleşimcilerin saldırılarında 212 Filistinlinin hayatını kaybettiği belirtilmiştir.¹⁴

Gazze Çatışmaları Sonrası Neler Bekleniyor?

İsrail'in Gazze'ye yönelik soykırım olarak nitelendirilecek saldırılar, başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin İsrail tarafında tutum sergilemeleri nedeniyle hız kesmeden devam etmektedir. Maalesef tüm dünya bir film izler gibi bu yıkım ve katliama seyirci kalmakta ve bu durum insanlığın bittiğini düşündürmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nde, ABD ve Rusya'nın İsrail-Filistin karar tasarımlarını karşılıklı reddedilmiştir. Daimî üyelerin veto hakları nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nden hakkaniyetli bir karar çıkmayacağı görülmektedir. Bu durum dünyada barışın korunması yönünde BM'nin işlevsiz kaldığı ve BM'ye artık güvenilemeyeceğini düşündürmektedir. Batılı hükümetler İsrail saldırılarını sonlandırmak yönünde adım atmıyor ancak bu ülkelerde sivil protesto gösterileri giderek artmaktadır.¹⁵ Kamuoyunun tepkisi ne kadar büyük olursa hükümetlerin politikaları üzerindeki etkisi de o oranda yüksek olacaktır. Peki, bundan sonra neler olabilir:

- Gazze, tekrar imarı çok uzun yıllar alacak şekilde tahrip edilerek, büyük bir ihtimalle İsrail tarafından kontrol altına alınacak ve İsrail, istediği gibi bölgeyi şekillendirecek.
- Gazze'de yaşayan nüfusun büyük bir bölümünün fırsat verilirse bölgeyi terk etme ihtimali yüksektir.
- İsrail, bölgede güvenli bir şekilde hâkimiyet

sağlamak maksadıyla inşası yıllar süren tünelleri tahrip edecek, ancak bu kısa sürede ve kolay olmayacak. Hamas'la İsrail ordusu arasında kanlı çatışmalar beklenebilir. Hamas gerekli direnişi gösteremediği takdirde savaş gücü zayıflayacak ve Filistin halkı nezdindeki desteği azalacak. Bu durumda Filistin'in mücadele azmi zayıflayabilecektir.

- İsrail Gazze'de hedefine ulaşırsa, iki devletli çözüm beklentisi zayıflayacaktır.

- İsrail'in müteakip hedefi Hizbullah'ı etkisizleştirmek olacaktır.

- Hamas'ın, İsrail'e saldırı başlatmadan önce olacağını önceden değerlendirmiş olması gerekir. Hamas'ın, tüm kazanımlarını

kaybedeceğini bile bile böyle bir saldırı düzenlemesi mantıklı gelmemektedir. Ya da bizim göremediğimiz başka hesapları vardır. Savaşın sonunda hep birlikte göreceğiz.

- Türkiye'nin, çatışmaların önlenmesi yönünde sergilediği tutum doğrudur. Ancak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, "Hamas terör örgütü değil, kurtuluş ve mücahitler grubudur." açıklaması, daha sonraki süreçte özellikle hâlihazırda sorunlar yaşanan ABD ile olan ilişkilerde olumsuzluklar yaratabilecektir.
- Gazze'deki tahribat, insanların hayatını sürdürebilmelerini her geçen gün daha da imkânsız hâle getirmekte, bu da beraberinde göç ve sığınmacı sorununu getirecektir. Bu durumda Türkiye, insani yardım konusunda elinden geleni yapacaktır. Ancak Suriye sorununda yaşanan düzensiz göç ve sığınmacı hatasının tekrarlanmaması hayati önem arz etmektedir. İsrail'in yapmış olduğu katliamlar nedeniyle tüm Filistin halkının kalplerine kin ve nefret tohumları atılmıştır. Dolayısıyla bu da kısa zamanda olmasa da eninde sonunda şiddet eylemlerine dönüşecektir. Ülkemizde, İsrail resmi temsilcilikleri ile Yahudi vatandaşlarımıza yönelik böylesi bir şiddet eyleminin yaşanmaması için bu konuda güvenlik politikası geliştirilmelidir.

Yaşanan dramın bir an evvel sonlanmasının tüm insanlığın ortak dileği olduğunu değerlendiriyorum.

Kaynaklar

- Anadolu ajansı, "Hamas'ın Silahlı Kanadı İsrail'e Karşı 'Aksa Tufanı' Operasyonu Başlattı", 07.10.2023; <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hamasin-silahli-kanadi-israile-karsi-aksa-tufani-operasyonu-baslatti/3009914>. (Erişim Tarihi 19.11.2023)
- Belder, F., "Görüş-Filistin Devleti: Bir Bölünme ve Birlik Hikayesi", Anadolu Ajansı, 15.11.2023; <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-filistin-devleti-bir-bolunme-ve-birlik-hikayesi/3054548>. (Erişim Tarihi 16.11.2023)
- Deveci, M., "Arap ülkeleriyle İsrail'in son savaşı: Yom Kippur", Anadolu Ajansı, 06.10.2018; <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-ulkeleriyle-israilin-son-savasi-yom-kippur/1274291>. (Erişim Tarihi 16.11.2023)
- Güneş, M., "İsrail-Filistin Çatışmasının Temeli", Stratejik Düşünce Enstitüsü, <https://www.sde.org.tr/israil-filistin-catismasinin-temeli-bolgesel-analiz-184>. (Erişim Tarihi 16.11.2023)
- Haber 7, "Vira Gazze! İsrail'i Durdurmak İçin Yola Çıkıyorlar! Binlercesi Demir Aldı...", 20.11.2023; <https://www.haber7.com/dunya/haber/3368854-vira-gazze-israile-durdurmak-icin-yola-cikiyorlar-binlercesi-demir-aldi>. (Erişim Tarihi 20.11.2023)
- Hürriyet Gazetesi, "Filistin İntifada hareketi tarihçesi | İntifada nedir, ne demek, ne anlama geliyor?", 18.10.2023. <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-intifada-ne-demek-ne-anlama-geliyor-filistin-intifada-hareketi-tarihcesi-42347567/1> (Erişim Tarihi 19.11.2023)
- Nour Mahd Ali Abu Aisha, Safiye Karabacak, "Gazze, İsrail'in 2014'teki Saldırısının Üzerinden 6 Yıl Geçmesine Rağmen Yaralarını Saramadı", Anadolu Ajansı, 08.07.2020; <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gazze-israilin-2014teki-saldirisinin-uzerinden-6-yil-gecmesine-ragmen-yaralarini-saramadi/1903669>. (Erişim Tarihi 19.11.2023)
- Olgun K., "Türk Basınında 1967 Arap-İsrail Savaşı", Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Bildiriler, Tarih ve Medeniyetler Tarihi, Atatürk Kültür, C.V, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2012, ss. 2232-2254. <https://ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/OLGUN-Kenan-TÜRK-BASININDA-1967-ARAP-İSRAİL-SAVAŞI.pdf>. (Erişim Tarihi 16.11.2023)
- TASAM, "Filistin Seçimleri ve Hamas'ın Siyasi Kimliği", 22.03.2006. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/370/filistin_secimleri_ve_hamasin_siyasi_kimligi. (Erişim Tarihi 19.11.2023)
- TRT Haber, "İsrail Gazze'de 12 bin 300 Kişiyi Katletti", 18.11.2023; <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-gazgede-12-bin-300-kisiyi-katletti-813859.html>. (Erişim Tarihi 19.11.2023)
- israil-filistin-catismasinin-temeli-bolgesel-analiz-184. (Erişim Tarihi 16.11.2023)
3. Mustafa Deveci, "Arap ülkeleriyle İsrail'in son savaşı: Yom Kippur", Anadolu Ajansı, 06.10.2018; <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-ulkeleriyle-israilin-son-savasi-yom-kippur/1274291>. (Erişim Tarihi 16.11.2023)
4. Ferit Belder, "Görüş-Filistin Devleti: Bir Bölünme ve Birlik Hikayesi", Anadolu Ajansı, 15.11.2023; <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-filistin-devleti-bir-bolunme-ve-birlik-hikayesi/3054548>. (Erişim Tarihi 16.11.2023)
5. M. Güneş, agm.
6. F. Belder, agm.
7. F. Belder, agm.
8. Hürriyet Gazetesi, "Filistin İntifada hareketi tarihçesi | İntifada nedir, ne demek, ne anlama geliyor?", 18.10.2023. <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-intifada-ne-demek-ne-anlama-geliyor-filistin-intifada-hareketi-tarihcesi-42347567/1> (Erişim Tarihi 19.11.2023)
9. M. Güneş, agm.
10. TASAM, "Filistin Seçimleri ve Hamas'ın Siyasi Kimliği", 22.03.2006. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/370/filistin_secimleri_ve_hamasin_siyasi_kimligi. (Erişim Tarihi 19.11.2023)
11. F. Belder, agm.
12. Nour Mahd Ali Abu Aisha, Safiye Karabacak, "Gazze, İsrail'in 2014'teki Saldırısının Üzerinden 6 Yıl Geçmesine Rağmen Yaralarını Saramadı", Anadolu Ajansı, 08.07.2020; <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/gazze-israilin-2014teki-saldirisinin-uzerinden-6-yil-gecmesine-ragmen-yaralarini-saramadi/1903669>. (Erişim Tarihi 19.11.2023)
13. Anadolu ajansı, "Hamas'ın Silahlı Kanadı İsrail'e Karşı 'Aksa Tufanı' Operasyonu Başlattı", 07.10.2023; <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hamasin-silahli-kanadi-israile-karsi-aksa-tufani-operasyonu-baslatti/3009914>. (Erişim Tarihi 19.11.2023)
14. TRT Haber, "İsrail Gazze'de 12 bin 300 Kişiyi Katletti", 18.11.2023; <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-gazgede-12-bin-300-kisiyi-katletti-813859.html>. (Erişim Tarihi 19.11.2023)
15. "İsrail'in Gazze'de devam eden soykırımına karşı dünyanın birçok ülkesinden yola çıkan 1000 tekne 22 Kasım Çarşamba günü Türkiye'de olacak. İsrail'e isyan filosundaki 40 farklı ülke pasaportu taşıyan 4.500 kişi denizden Gazze'ye ulaşmayı hedefliyor. İsrail vahşetini protesto amaçlı Gazze'ye gidecek olan tekneler 23 Kasım'da Türkiye'den vira diyecek. Kafilde Siyonizm karşıtı Yahudiler de bulunuyor..." Haberin devamı için bkz. Haber 7, "Vira Gazze! İsrail'i Durdurmak İçin Yola Çıkıyorlar! Binlercesi Demir Aldı...", 20.11.2023; <https://www.haber7.com/dunya/haber/3368854-vira-gazze-israile-durdurmak-icin-yola-cikiyorlar-binlercesi-demir-aldi> (Erişim Tarihi 20.11.2023)

Dipnotlar:

1. Kenan Olgun, "Türk Basınında 1967 Arap-İsrail Savaşı", Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Bildiriler, Tarih ve Medeniyetler Tarihi, Atatürk Kültür, C.V, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2012, ss. 2232-2254. <https://ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/OLGUN-Kenan-TÜRK-BASININDA-1967-ARAP-İSRAİL-SAVAŞI.pdf>. (Erişim Tarihi 16.11.2023)
2. Mehmet Güneş, "İsrail-Filistin Çatışmasının Temeli", Stratejik Düşünce Enstitüsü, <https://www.sde.org.tr/>